

3. Мироненко В. К вопросу о сущности понятия “стиль” и составляющих стиля художественного текста / В. Мироненко // Наукові записки. – Вип. 81 (2). – Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2009. – С. 217–221.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
5. Смущинська І. Теорія фігур у ХХІ столітті, основні проблеми / І. Смущинська // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : матеріали ІІІ Всеукраїнської наукової конференції романістів. – Одеса : Вид-во КП ОМД, 2010. – С. 22–23.
6. Соболевська Г. І. Проблема типології інтелектуально-ідеологічного роману І. С. Тургенева / Г. І. Соболевська. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.au>.
7. Тургенев І. С. Записки охотника. – Донецьк : ООО ПКФ “БАО”, 2008. – 416 с.
8. Maupassant G. de. Contes et nouvelles choisis. – М. : Editions du Progrès, 1976. – 336 p.

КОМУНІКАТИВИ ЯК НАЦІОНАЛЬНІ МАРКЕРИ АНГЛІЙСЬКОГО Й УКРАЇНСЬКОГО СТИЛІЗОВАНОГО РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ

КОРОЛЬОВА А. В., НОВОХАТСЬКА Н. В.

Київський національний лінгвістичний університет,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Сучасна лінгвостилістика зорієнтована на розвиток як нових напрямів, пов'язаних зі зміною наукової парадигми наприкінці ХХ ст., так і традиційних, започаткованих класиками мовознавчої думки [2; 12], передусім крізь призму переосмислених позицій щодо їхньої вичерпаності. Таким аспектом вивчення у комунікативній лінгвостилістиці є поняття розмовного стилю [1; 5; 6; 11; 13].

Вивчення розмовного мовлення як надскладного комунікативного явища розпочалося в русистиці у 20-х роках ХХ ст. з праць Л. П. Якубинського та О. М. Пешковського. У германистиці й україністиці розмовне мовлення стає об'єктом наукових пошуків з 60–70 рр. ХХ ст. [4; 14; 18; 19]. Проте після фундаментальних праць згаданих учених науковий інтерес до аналізу розмовного мовлення поступово згасає і актуалізується лише з 90-х рр. ХХ ст. безпосередньо в дослідженні розмовних конструкцій як окремих типів мовленнєвих актів [8; 16] та як вигуків, що іменуються *комунікативами* [9].

Питання щодо віднесення *комунікативів* до актуалізованих речень (висловлень) становить окрему дискусійну проблему. Одні науковці вважають, що розуміння специфічних комунікативних одиниць як висловлень є неправомірним [17], інші ж [7] – відстоюють тезу про те, що відсутність синтаксичної структури, яка забезпечує адекватне втілення інтенції, не стоїть на заваді приналежності мовленнєвої одиниці до класу висловлень. На підтвердження останнього погляду наведемо таке визначення комунікативів, де їх витлумачують як власне висловлення, що не відображають структурної схеми речень [9], а функціонують як реакції на певні висловлення адресанта. Як правило, вони виступають у ролі елементів, які позначають емоційний стан ад-

ресанта, попереджаючи адресата про наступне висловлення, бо репліка-реакція містить не тільки конкретну інформацію, а й передає інтенцію адресанта та забезпечує зв'язність розмови.

Спираючись на класифікацію комунікативів, розроблену В. Ю. Мелікіяном [9, с. 40], зіставимо різні види комунікативів в англійському й українському художньому мовленні. При цьому простежимо їхню динаміку в англійських та українських художніх текстах XVIII-XX ст.

Проаналізований фактичний матеріал дає підстави для висновку про те, що цей тип розмовних конструкцій був властивий як англійському, так й українському художньо-розмовному мовленню ще у XVIII ст. Саме тоді починають активно функціонувати стверджувальні, заперечні, емоційно-оцінні, спонукальні, питальні та фатичні комунікативи.

Основна функція **стверджувальних комунікативів** в обох мовах – це заміщення структурно повного висловлення у репліці-реакції за допомогою часток (англ. *Yes, he has been here two or three days* [33, 26]. *Indeed, Ma'am, I have never tried* [32, p. 567]. *Oh, yes* [Burney, p. 570]. *Really, Ma'am. I don't see anything so very particular in having a few almanacks; other people have them, I believe, as well as me* [32, p. 625] / укр. *Аж так і є!!* [26, с. 94]. – *Хіба се твій хліб? – Не чий же... А що?..* [26, с. 6] – *Аякже! Я і цьоця моя Якилина – ми грецької віри, – сказала вона, кивнувши головою на Павловську* [27, с. 266]. *Еге, є сало, та не для kota! – озветься другий через дорогу* [П. Куліш]).

Цікавим є останній приклад в українській мові, де вигук *ege*, що виражає підтвердження, виник в частині праслов'янських говірок унаслідок подвоєння псл. **e* як указівної частки з пізнішим з'єднанням їх у вимові зі звуком *z* придихового походження... [3, с. 156–157].

Щодо найбільш уживаного комунікатива англійської мови *Yes*, то етимологічні гіпотези пояснюють його походження від ст.англ. *gise, gese* “нехай буде так”, від *ge* “так” та *si* “нехай буде” [21].

В основному ці стверджувальні комунікативи збереглися і в XIX столітті в зіставлюваних мовах.

У XX ст. в українському розмовному мовленні в ролі комунікативів активно починають еживаються інші стверджувальні частки: **Саме так** [23, с. 375]. *А невістка ваша – головний зоотехнік? – Та вроді* [23, с. 358]. – *Кажуть, ви тепер голова сільради? – Та ніби* [23, с. 376]. – *Ви приїхали для цього із Веселоярська? – А хоч би й так!* [23, с. 368]. А в XXI ст. в українському стилізованому розмовному мовленні функціонує англломовне запозичення **о'кей**: укр. – *Ну, давай пройдемося пішки? Нам же не далеко? Та й свіжо ніби після дощу. – О'кей* [24, с. 102]. – *Грошей вистачить? – додав він, оглядаючи більш ніж скромний Вірин “прикид” – потерті джсинси та чорну футболку. – О'кей!* [28, с. 125].

При цьому на особливу увагу заслуговує етимологія слова *о'кей*. Наявні три гіпотези щодо його походження. Так, Е. Партрідж [20, р. 2197–2198] наводить два можливі джерела: 1) ОК було використано як алюзію на прізвисько Old Kinderhook, кандидата від демократів Мартіна Ван Бурена (президент США 1837–1841 рр.), під час президентської кампанії 1840 р., яке він отримав завдяки селищу Kinderhook неподалік Нью-Йорку, де народився. Мартін Ван Бурен

програв вибори на другий термін, а слово ОК залишилося у вжитку, оскільки заощаджувало час при підписанні документів; 2) за недоведеним припущенням, написане 1919 р. Вудроу Вілсоном (28 президентом США) слово *okeh* співвідноситься із *oke*, варіант *hoke* “it is so”, “yes it is”, мови племені Чокто. Третя Гіпотеза ґрунтується на розумінні ОК як сленгу Бостону та Нью-Йорку, що є аббревіатурою навмисного жартівливого неправильного орфографічного запису “oll korrest” [21].

Заперечні комунікативи з семантикою негативного характеру як в англійській, так і в українській мовах спрямовані на реалізацію когнітивної здатності мислення людини виражати не лише ствердження, а й заперечення: англ. *No; you are less than a servant, for you do nothing for your keep* [30, р. 14]. *No, no; she has qualities which may be trusted* [29, р. 48] /: укр. **Ні**, батьку, він не так думав, виручаючи з біди мою голову [25, с. 67]. Тут частка *ні* у заперечній відповіді сягає др. **нѢ**, п. слц. *nie*, вл. *нѣ*, стсл. **ИѢ**, псл.* *нѣ*, що виникло, очевидно, шляхом стягнення з *ne je(stь)* ‘не є’ [3, с. 94].

Найчастіше заперечні частки заміщують висловлення “Я не погоджуюся”.

З-поміж національно-маркованих засобів вираження незгоди в українському стилізованому розмовному мовленні виявлено такі комунікативи, як *дзуськи*, *та ну*. *Дивись бісове зілля: його з огорода, а воно таки в город! Хоч у гласні їм, коли людей нема... А дзуськи!..* [26, с. 6] (тут *дзуськи* – афективний вигук, очевидно, з первинним значенням відгону, заборони [287, с. 61]); **Та ну** – *рушнички* [24, с. 41].

На поч. ХХІ ст. як заперечні комунікативи української мови повертаються до вжитку просторічні форми *не/неа*: – *В тебе що, похмілля ніколи не було?* – **Не-а** [24, 32]. З’являється також заперечний комунікатив, в якому замість частки *ні* використовується наступна конструкція: *та+їм+ще+до+N+VV*: укр. *Та їм ще до мафії вбивати і вбивати* [24, 17]

Емоційно-оцінні комунікативи мають вигуківу природу, є національно специфічними в кожній із мов і відображають ставлення мовця до висловлення: англ. **He! he! he!** *very good, “pon honour!” well, so I could have sworn by her manners* [32, р. 56]. **Ha! ha! ha!** *why there is some genius in that, my Lord, perhaps rather-rustic* [32, р. 56]. **By Jove**, *she is the most beautiful creature I ever saw in my life!* [32, р. 54] / укр. – *Невже ви вмієте їздити верхи?* – *ститав Виговський. О! ще й як!* [27, с. 266]. *Хух, нарешті впізнаю тебе* [24, с. 46]. – **Ух ти! Кльо-о-ово!!!** [24, с. 37]. *Тю тю, дурню!* [25, с. 49]. *Далі дивлюсь, аж стоїть краля така, що тільки гм! Та й і годі* [25, с. 49]. – *Ой, а коли побачила, що ви вже там, вище за мене – ну, це мені й піддало запалу!* – *А я! Я перша там була!!! Це – моя гора! Тьху!* [24, с. 44].

Окремі з них потребують семантичної реконструкції. Зокрема, вигук *тьху* вживається для вираження невдоволення та негативної характеристики туристів, які підіймаються в гори не заради задоволення р насолоди красою, а щоб мати переваги перед іншими. Цей вигук є звуконаслідувальним утворенням, яке імітує природні звуки, що супроводжують плювання [3, с. 692].

Сама етимологія цього комунікатива вказує на сигніфікативне значення висловлення, в якому він уживаний. Вигуківий комунікатив *гм* є фонетично носовим голосним, що вимовляється із закритим ротом і здебільшого придиховим *h*; вигук на позначення роздуму, сумніву, подиву, несподіванки. Це давнє зву-

кове утворення рефлекторного характеру, яке й досі не зазнало фонематичного оформлення [3, с. 533].

У XVIII ст. в англійському розмовному мовленні зафіксовано також вживання емоційного комунікатива *pshaw*: *Pshaw, interrupted Miss Glanville, let her perish there, if she will* [34, р. 470].

Ряд емоційно-оцінних комунікативів *fie, hem* запозичені з *bravo, eh, ah, oho, a, alack, alas*. При цьому якісний склад англійських вигуків у XIX–XX ст. значно звужується, порівняно із XVIII ст., коли вигуки сигналізували зміну реплік та привертали увагу слухачів. У XIX ст. найчастіше вони функціонують як реакція на висловлення співрозмовника.

На поч. XXI ст. в українському стилізованому розмовному мовленні виникають комунікативи у формі кличного відмінка з суфіксом *к*: укр. *Ім'ячко ж у нього, мамко рідна...* [24, с. 12] та запозичені емоційно-оцінні комунікативи: *Упс, це не сонце було, а місяць*. Тут *упс* є запозиченням з англійської мови *oops*, яке виражає здивування. Походження цього вигуку не встановлено, проте його вперше виявлено в англійській мові у 1925–1930 рр.

Також поряд із функціонуванням вигуку *гм*, що належить до емоційно-оцінних комунікативів, в українському художньому стилі починає використовуватися *м-да*: *М-да... А ти тут при чім?* [24, с. 18].

Спонукальні комунікативи вимагають від адресата виконання певних дій: англ. *Hey! he shouted* [31, р. 28] / укр. *Ну, Ван!* [22, с. 118]). Окрім того, в українській мові наявні спонукальні комунікативи, запозичені із англійської мови: *Може, тину "ніс" і спільні діти?* [24, с. 26].

Зокрема комунікатив *ніс* є запозиченням із англійської мови слова *pease*, яке означає “свобода від громадянських заворушень” та походить від англ.-норм. *pes*, від лат. *pacet* (ім. *pac*) “спокій, відсутність війни”, від піє.**pak* “закріпляти”, пов'язане з *pacisci* “домовлятися чи погоджуватися”, від дангл. *frip*, також *sibb*, що означало “щастя” [21]. Отож, у прикладі мовець використовує лексему *ніс* не тільки для вираження пропозиції до примирення, а й реалізації несвідомого бажання людини досягти щастя в житті.

Питальні комунікативи містять запитання за допомогою заміщення форми питального речення: англ. *Who gave them permission to be out, eh?* / укр. *Еге?* – питала Якилина Павловська, осміхаючись [27, 312], виражаючи також емоційно-оцінне значення: схвалення, іронії, обурення, здивування.

Фатичні комунікативи – це етикетні мовні одиниці вторинної номінації, які виконують функцію контактовстановлення і мають великий комунікативно-прагматичний потенціал: англ. *Good-bye, Geoffrey* [31, р. 5] / укр. *Бувай же, – каже, – здоров, панотче і пане полковнику!* [25, с. 11].

У цьому разі видається доцільним навести етимологію слова *здоров*, яка й досі остаточно не з'ясована. Є припущення, що це псл. **sъdorovъ*, утворене з компонентів *съ*, спорідненого з дінд. *su* 'добрий', ав. *hu*, гал. дірл. *su, so*, гр. *ὑγιής*, і **dorv*, пов'язаного чергуванням голосних з **dervo* 'дерево', тобто первісне значення – 'з доброго дерева'. Однак, виводиться також псл. *sorvъ* (як поріднене з лат. *salvus* 'цілий, здоровий', дінд. *sárvah* 'цілий'), що змінилося на **srov-* → *strov-, zdrov-, srav-* → *sdrav-* [3, с. 255].

На початку ХХІ ст. в українському стилізованому мовленні паралельно функціонують комунікативи з просторічними формами, інтертекстами, а також запозиченнями з англійської мови: *Гелло*; – *В тебе що, похмілля ніколи не було?* – *Не-а; Драсте, Барбі, я твій Кен*.

Тут *драсте* утворено від розм. *драстувати* та сягає стсл. *сѣдравьствоуи*, що пояснюється як скорочення форми 1-ї особи однини “поздоровляю” або як форма наказового способу від *сѣдравьствовати* “бути здоровим” [3, 256].

Hello в англійській мові у формі *holla, hollo* вперше зафіксоване у 1588 р. як вигук для привернення уваги. Як етикетна формула, він починає використовуватися мовцями після винаходу телефону, коли йому віддають перевагу замість запропонованого А. Г. Белом *ahoy* [21].

Підсумовуючи, зазначимо, що в англійському й українському стилізованому розмовному мовленні виявлено спільні типи комунікативів, проте засоби їхнього вираження є значно відмінними і національно маркованими в кожній із мов. Україномовні адресанти мають більше емоційно-експресивних засобів вираження модальності за допомогою комунікативів. Окрім того, українське стилізоване розмовне мовлення поповнюється запозиченнями комунікативів з англійського мовлення для позначення тих самих сигніфікативних значень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волчанська Г. В. Функціонування займенникових слів у структурі тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Г. В. Волчанська. – Кіровоград, 2004. – 19 с.
2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 398 с.
3. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / Ред. кол. О. С. Мельничук, І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. – К. : Наукова думка, 1982.
4. Жовтобрюх М. А. Мова української преси (до середини 90-х років ХІХ ст.) / Михайло Андрійович Жовтобрюх. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 416 с.
5. Земская Е. А. Русская разговорная речь / Елена Андреевна Земская. – М. : Наука, 1973. – 485 с.
6. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / Маргарита Николаевна Кожина. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
7. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Татьяна Николаевна Колокольцева. – Волгоград : Изд-во Волгоград. госун-та, 2001. – 260 с.
8. Малютина Е. А. Речевые акты огорчения в английской стилизованной разговорной речи : на материале англоязычной художественной литературы XVIII–XXI вв. : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. А. Малютина. – Самара, 2007. – 20 с.
9. Меликян В. Ю. Очерки по синтаксису нечлененого предложения / Вадим Юрьевич Меликян. – Ростов-н-Д : Изд-во РГПУ, 2001. – 135 с.
10. Мусаелян С. С. Этикетные коммуникемы русского языка: системный и функциональный аспекты : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка”, 10.02.01 “Русский язык” / С. С. Мусаелян. – Ростов-н-Д, 2008. – 27 с.
11. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / Олександр Данилович Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 248 с.
12. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике / Александр Афанасьевич Потєбня. – Т. I–II. – М. : Учпедгиз, 1958. – 536 с.

13. Сиротинина О. Б. Современная разговорная речь и ее особенность / Ольга Борисовна Сиротинина. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.
14. Скрипник Л. Г. Типи повторів однокореневих слів в усному мовленні / Л. Г. Скрипник // Усне побутове літературне мовлення / Ред. М. А. Жовтобрюх. – К. : Наукова думка, 1970. – С. 132–140.
15. Хованская О. Н. Коммуникемы современного русского языка в онтолингвистическом аспекте : на материале речи младших школьников : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” ; 10.02.01 “Русский язык” / О. Н. Хованская. – Ростов-н-Д, 2009. – 27 с.
16. Чокою А. М. Роль эмоционально-экспрессивных средств в современном политическом газетном тексте (на материале метафоры и прецедентных языковых единиц) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / А. М. Чокою. – М., 2007. – 23 с.
17. Tannen D. Conversational style : Analyzing Talk Among Friends / Tannen Deborah. – Georgetown University : Ablex Publishing, 1984. – 189 p.
18. Keenan E. Foregrounding referents : a reconsideration of left dislocation in discourse / Keenan E., Schieffelin B. // Proceedings of the 2nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society, 1976. – P. 240–257.
19. Ross J. Constraints on Variables in Syntax : doctoral dissertation / Ross John Robert. – Massachusetts Institute of Technology, 1967. – 501 p.
20. Partridge E. Origins. A short etymological dictionary of Modern English / Partridge Eric. – L. : Routledge Taylor&Francis Group, 2006. – 4218 p.
21. Online etymology dictionary / Douglas Harper. – 2001. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. Владко В. Аргонавти Всесвіту / Володимир Владко. – К. : Веселка, 1990. – 698 с.
23. Загребельний П. Вигнання з раю / Павло Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1985. – 456 с.
24. Карпа І. Фройд би плакав / Ірена Карпа. – Х. : Фоліо, 2004. – 240 с.
25. Куліш П. Чорна рада : роман, оповідання, вірші / Пантелеймон Куліш. – Х. : Фоліо, 2008. – 287 с.
26. Мирний П. Хіба ревуть воли, як ясла повні? / Панас Мирний. – Х. : Фоліо, 2005. – 350 с.
27. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький ; Гетьман Іван Виговський / Іван Нечуй-Левицький. – К. : Веселка, 1996. – 542 с.
28. Роздобудько І. Пастка для жар-птиці / Ірен Роздобудько. – Х. : Фоліо, 2007. – 160 с.
29. Austen J. Emma / Jane Austen. – Girlebooks, 2002. – 661 p. – Режим доступа : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/jane-austen/emma>.
30. Bronte Ch. Jane Eyre / Charlotte Bronte. – Girlebooks, 2001. – 778 p. – Режим доступа : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/charlotte-bronte/jane-eyre>.
31. Burgess A. The Malayan Trilogy / Antony Burgess. – Girlebooks, 2003. – 160 p. – Режим доступа : <http://girlebooks.com>.
32. Burney F. Evelina / Fanny Burney. – Girlebooks, 2001. – 713 p. – 160 p. – Режим доступа : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/fanny-burney/evelina>.
33. Defoe D. Memoirs of a cavalier / Daniel Defoe. – The Project Gutenberg Ebook, 2004. – 105 p. – Режим доступа : www.gutenberg.org.
34. Lennox Ch. The female Quixote / Lennox Charlotte. – Girlebooks, 2001. – 649 p. – Режим доступа : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/charlotte-lennox/the-female-quixote>.